

Liefde maakt blind

Lisanne Boer

Van Gulik in het tumultueuze Oost-Azië van het midden van de twintigste eeuw

Men zegt dat liefde verblindt. Dit wordt bewaarheid in de persoon van Robert van Gulik. Zijn blik op de politieke situatie in het Oost-Azië van midden twintigste eeuw was vertroebeld door zijn liefde voor de klassieke, Chinese cultuur.

Door deze liefde en zijn overtuiging dat de Chinese cultuur 'onveranderlijk' was, zag hij de veranderingen waaraan Oost-Azië in zijn eigen tijd onderhevig was niet altijd even scherp. In tegenstelling tot zijn exotische interesses en zijn bijzondere levensstijl, kunnen Van Guliks politieke overtuigingen dan ook in minder kleurrijke bewoordingen omschreven worden: uit de politieke rapporten die hij in de loop van zijn veelbewogen diplomatieke carrière schreef, komt een conservatieve, kritische en koloniale Van Gulik naar voren...

Overzicht

Dit is het eerste deel van een vierdelig feuilleton over de politieke overtuigingen van de diplomaat in Van Gulik. Het eerste deel geeft een kort overzicht van de complexe ontwikkelingen in het Japan en China van het midden van de twintigste eeuw, de landen waar hij zich een groot deel van zijn politieke carrière bevond. Het beschrijft de tumultueuze periode waar Van Gulik het meeste over geschreven heeft, van 1935 tot de jaren vijftig.

Het volgende deel, dat over twee weken zal verschijnen, staat in het teken van Van Guliks conservatisme ten aanzien van de opkomst van het Communisme in China, China's relatie met Japan en de na-oorlogse hervormingen in Japan.

Het derde deel geeft zijn kritiek op het Amerikaanse beleid in China tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog weer.

Tot slot beschrijft het laatste deel Van Guliks vurige koloniale verlangens om het land van zijn jeugd, Nederlands-Indië, weer onder Nederlands gezag te brengen.

Deel 1

Japan: militarisme en expansie

De diplomatieke carrière van Robert van Gulik speelde zich af in een Oost-Azië dat aan drastische veranderingen onderhevig was. Toen Van Gulik in 1935 op zijn eerste post op de ambassade in Tokio arriveerde, hadden nationalistische militaristen de macht overgenomen. Een

nieuwe fase van expansie en agressie werd ingeluid toen het Japanse Kwantung leger, gestationeerd in Mantsjoerije, de Chinese provincie op eigen initiatief innam. In 1936 sloot Tokio een tweetal anticommunistische verdragen met Duitsland en Italië, en in 1937 viel Japan China binnen. Binnen een jaar had Japan heel Noord-China, de vallei bij de Yangtze rivier en enkele enclaves aan de kust bezet. Het uitbreken van de oorlog in Europa stimuleerde de regering om haar militaire en politieke invloed in Oost- en Zuidoost-Azië verder uit te breiden. Japan had namelijk hard grondstoffen nodig om haar economie weer op peil te krijgen. Tokio zond troepen naar Frans-Indochina, en op 7 december 1941 werd Pearl Harbor aangevallen. Een jaar later had Japan haar territorium zodanig uitgebreid dat zelfs Australië en Nieuw-Zeeland bedreigd werden. Datzelfde jaar gaf Nederlands-Indië zich over aan Japan, en verliet Van Gulik Tokio. In 1943 werd hij uitgezonden naar Chungking, China.

China: burgeroorlog en de opkomst van het Communisme

Terwijl Japan onder het bewind kwam van nationalistische en expansionistische militaristen, woedde in China een burgeroorlog. Na een korte periode van samenwerking met de Communisten, had de Kuomintang, de nationalistische organisatie die zich als missie had gesteld om China van imperialisme en de *warlords* te zuiveren, in 1929 de macht overgenomen. Chiang Kai-shek, of de Generalissimo, zetelde in Nanking, de nieuwe hoofdstad van China. Tijdens de oorlog werden zowel de Kuomintang als de Communisten naar de verste uithoeken van China gedreven. Het hoofdkwartier van de Communistische Volkspartij (CCP) bevond zich in Yenan, een rurale provincie in het noordoosten, en de Kuomintang bewoog zich naar het zuidwesten. Ondanks de Japanse dreiging was Chiang Kai-shek van plan om de Communisten eens en voor altijd te verslaan. In 1941 zond hij zijn troepen naar Yenan. De Verenigde Staten zag met lede ogen aan hoe zowel de KMT als de CCP zich meer concentreerden op een oorlog met elkaar dan tegen Japan. Onmiddellijk nadat de VS zich na Pearl Harbor ook in de oorlog had gestort, zond Washington generaal Joseph Stilwell (zie foto) naar China om de nationalistische assisteren in het gevecht tegen Japan en om met het oog daarop de interne strijd om de macht op te lossen.

Op 16 juli 1945 slaagden Amerikaanse wetenschappers erin om de eerste atoombom tot

法官狄

RECHTERTIE.NL

ontploffing te brengen in New Mexico. Een maand later gaf Japan zich over. Ook al had de Verenigde Staten Japan de nekslag gegeven, het was de KMT die Japan had bevochten, zodat de laatste een groot deel van haar leger in China had moeten stationeren. Het prestige van Chiang was nog nooit hoger geweest dan in de zomer van 1945. Maar de interne machtsstrijd woedde nog altijd. De bemiddelingspogingen van George Marshall, de generaal die Joseph Stilwell inmiddels had vervangen, faalden jammerlijk: met als inzet de herbezetting van Mantsjoerije brak in 1946 de laatste en beslissende burgeroorlog uit. Na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog waren zowel de Kuomintang als de CCP voorzien van nieuwe wapens, aangeleverd door respectievelijk de Verenigde Staten en de Sovjet Unie. De strijd tegen Japan had de KMT echter danig verzwakt. De Communisten, daarentegen, hadden tijdens de oorlog nieuwe krachten opgedaan. De CCP zegevierde, en in oktober 1949 riep Mao Tse Tung in Beijing de Volksrepubliek China uit (zie foto).

Japan: na-oorlogse hervormingen

Na zijn missie in Chungking, had Van Gulik drie jaar als afgevaardigde bij de Nederlandse ambassade in Washington D.C. gewerkt. In 1948 keerde hij als politiek adviseur terug in Japan. Het land was na haar overgave bezet door Amerika. Washington had zich tot doel gesteld om de wortels van het fascisme aldaar uit te roeien en de Japanse samenleving naar Westerse maatstaven te reconstrueren. Om dit te bereiken stationeerden de geallieerden een

Amerikaanse legermacht in Japan, onder leiding van generaal Douglas MacArthur. Over het algemeen werden de hervormingen door de Japanse bevolking verwelkomd: de Amerikanen traden humaan op en stimuleerden vrijheid van meningsuiting en publieke debatten. Gedurende het ontstaan van de Koude Oorlog en vooral na de uitbraak van de Koreaanse oorlog, werd het Amerikaanse beleid in Japan echter compleet herzien. In plaats van Japan klein te houden, besloot Washington uit geopolitieke overwegingen dat het verstandiger was om het land tot een sterke bondgenoot te maken. Tijdens de Koreaanse oorlog gebruikte Amerika Japan als logistieke basis. In 1951 kreeg Japan haar soevereiniteit terug en sloot een bilateraal wederzijds veiligheidsverdrag met de Verenigde Staten.

Deel 2

Conservatisme

De politieke rapporten die Robert van Gulik gedurende zijn diplomatieke carrière schreef, verschaffen ons bijzonder interessante inzichten in de Chinese en Japanse binnen- en buitenlandse politiek. Ze werpen elk een glimp op de enorme schat aan kennis die Van Gulik bezat over de Chinese maatschappij. Eén van de rapporten, Het Chinese geheime verenigingsleven, werd zelfs een standaardwerk binnen het Ministerie. Uit de rapporten spreekt ook Van Guliks persoonlijke mening over de revolutionaire veranderingen die zich rond het midden van de twintigste eeuw in Zuidoost-Azië voltrokken. Deze mening is op zijn zachtst controversieel te noemen: hij was vaak bijzonder kritisch in zijn politieke analyses, en schaarde zich met zijn pleidooien voor het herstel van het Nederlandse gezag in Azië aan de zijde van de kolonials in Nederland. Maar zijn mening wordt vooral gekenmerkt door een allesoverheersend conservatisme.

De Chinese way of life

In de begeleidende brief die Ambassadeur Lovink met Van Guliks rapport over de Chinese geheime verenigingen naar het Ministerie in Den Haag stuurde, vestigt hij de aandacht op het slot van het rapport. In dit slot zet Van Gulik treffend uiteen wat volgens hem de bindende factor is die miljoenen Chinezen van alle rangen en standen verbindt: de handhaving van de Chinese way of life. Van Guliks politieke beschouwingen over de revolutionaire veranderingen in China en Japan werden overheerst door de overtuiging dat deze levenswijze onveranderlijk is. Voor de Chinese miljoenenmassa gaat hun way of life namelijk boven alles. De vele clans, familieverbanden en geheime verenigingen stonden in het teken van het waarborgen van de Chinese cultuur.

In zijn rapporten benadrukt Van Gulik dat China's binnen- en buitenlandse politiek gezien moet worden in het kader van dit streven. Hiernaast beschouwde China zich nog steeds als het middelpunt van de aarde. In Het Chinese geheime verenigingsleven herinnert Van Gulik Den Haag eraan dat China het enige land is waar een samenleving met een zeer speciale cultuur gedurende 2000 jaar vrijwel ongestoord heeft kunnen voortbestaan. Het Chinese volk rekent dan ook in eeuwen in plaats van in jaren, en kijkt wat politieke ontwikkelingen betreft ver in de toekomst. Tijd is dus een bijzonder rekbaar begrip in China; tijdens de Tweede Wereldoorlog waren de Chinezen ervan overtuigd dat zij slechts tijdelijk in een ondergeschikte positie verkeerden: Japan zou ooit verslagen worden.

De bezetting van Mantsjoerije en het imperialisme van de militaristische regering veranderden namelijk niets aan het feit dat Japan, wiens cultuur naar die van China gemodelleerd was, een leerling van China was. Dit blinde vertrouwen in de kracht van hun cultuur blijkt ook uit de Chinese overtuiging dat als de Japanners per ongeluk toch heel China veroverden, hen hetzelfde zou gebeuren als de Mantsjoes: de Japanse cultuur zou volledig geabsorbeerd worden door de superieure Chinese cultuur. Van Gulik toont aan dat de Japanners zich terdege bewust waren van dit gevaar als hij een voorbeeld geeft van Japanse sinologen die ten strijde trokken tegen de 'ver-Chineezing' van Japanse militairen en burgers in China.

Van Guliks overtuiging dat de Chinese way of life onveranderlijk is, had een conservatieve houding ten aanzien van de veranderingen in China en Japan tot gevolg. Van Gulik was ervan overtuigd dat de opkomst van het Communisme in China en de naoorlogse hervormingen in Japan de cultuur in deze landen nooit zou kunnen aantasten...

Opkomst van het Communisme

De geheime verenigingen in China, waar Van Gulik als één van de weinige Westerlingen toegang toe had, trokken zich weinig aan van de Japanse bezetting. Hun enige doel was om het leven van hun leden zo normaal mogelijk te laten verlopen. Om hieraan bij te dragen, speelden de geheime bonden tijdens de oorlog een grote rol in de voortgang van de handel tussen vrij en bezet China, en hielpen ze zelfs de Japanse troepen — tegen hoge vergoedingen — over onneembare hindernissen heen. De opkomst van het Communisme was echter een probleem wat de verenigingen interesseerde en hen wel degelijk zorgen baarde. Volgens Van Gulik was dit niet geheel onbegrijpelijk: de CCP was in feite ook een geheime vereniging, maar wel één wier grondbeginselen in strijd waren met die van de traditionele bonden. De Communistische leer zoals die door de CCP werd gepredikt, druiste in tegen alle oude Chinese tradities.

Op de Ambassade in Chungking, waar Van Gulik van 1943 tot 1946 werkte als tolk, was men echter van mening dat de strijd tussen de KMT en de CCP er geen van ideologische verschillen was, maar een strijd om de suprematie tussen twee machtsgroepen. Het echte Communisme zou geen wortel kunnen schieten in China. Hoewel Van Gulik vond dat sommige Communistische beginselen wel degelijk aansloten bij aspecten van de Chinese cultuur, verwachtte hij niet dat het Communisme grote veranderingen teweeg zou brengen. Hij zag China als één groot en ondeelbaar cultuurgebied, en geloofde niet dat de scheiding tussen de Communisten en de Nationalisten lang stand zou houden.

In de praktijk stond Van Gulik vrij onverschillig ten opzichte van de Communisten. Volgens Carl Barkman had hij zich zo ingeleefd in het oude China, dat hij zich nauwelijks interesseerde voor de ontwikkelingen in het moderne China. Het gezantschap was niet zijn wereld: in de eerste plaats gaf hij om wetenschap, literatuur en kunst. Hij deed geen enkele moeite om met Communisten in contact te komen. Later sloeg deze onverschilligheid om in afkeer. Hij wilde niet meer terug naar het China waar zoveel van zijn vrienden hadden geleden en waren omgekomen.

Hervormingen in Japan: Een breuk met het verleden?

Ook ten aanzien van de naoorlogse hervormingen in Japan stelde Van Gulik zich conservatief op. Hij wilde niet dat er een volledige breuk met het verleden plaatsvond. Net als zijn mening over de veranderingen in China, werd Van Guliks houding over de hervormingen in Japan grotendeels bepaald door de idee dat een cultuur onaantastbaar is. Hiernaast was Van Gulik was vrij nuchter over de mate waarin de

Amerikanen de hervormingen doorvoerden. Hij was van mening dat, in plaats van grondige hervormingen, er alleen maar 'coulissen' neergezet werden om te verbergen dat Japan zich aan het voorbereiden was op een nieuwe oorlog. Uit het falen om Oost-Azië te veroveren had Japan namelijk niet de lering had getrokken dat dit streven op zich fout was, maar dat er veel haperde aan het plan. Japan mocht dan militair verslagen zijn, maar de fascistische geest was volgens Van Gulik niet gebroken. In een reisrapport uit 1945 benadrukt Van Gulik dat hij bij degenen hoorde die erop hadden aangedrongen om de Japanse keizer niet te verwijderen. De Amerikanen gingen ervan uit dat de Japanse agressie het gevolg was van de feodale maatschappelijke structuur, militaristische idealen en de zaibatsu, grote financieel-economische combinaties. Daarom diende het politieke stelsel gedemocratiseerd en de economie hervormd te worden. Aangezien de Japanners nog nooit verslagen waren, was het volgens Van Gulik echter verstandig om de keizer als centraal punt en stabiele factor te handhaven, zodat een bloedbad en algehele chaos kon worden voorkomen. De nabije toekomst zou echter leren dat de hervormingen die door de Amerikanen werden ingevoerd wel degelijk een enorme impact hadden...

Deel 3

Kritiek

In de zomer van 1949, toen Van Gulik inmiddels een jaar werkzaam was op de Ambassade in Tokyo, verzocht de ambassade in Washington hem of hij commentaar wilde geven op een rapport van het Amerikaanse House of Foreign Affairs. Het rapport ging over het Communisme in China. In zijn commentaar richt Van Gulik zich echter meer op het net daarvoor verschenen *China White Paper*. Van Gulik is extreem kritisch over zowel de inhoud van het witboek als over het Amerikaanse beleid in China. Om grip te krijgen op de complexiteiten van deze kritiek, is het nuttig om eerst iets dieper in te gaan op het Amerikaanse beleid in China. Het witboek, dat meer dan duizend bladzijden telt, is namelijk een van de meest controversiële staatsdocumenten ooit. Het Amerikaanse beleid in China

Tijdens de Tweede Wereldoorlog had Washington Generalissimo Chiang Kai Shek de rol toebedeeld van opperste commandant van de Aziatische legermacht die Japan zou moeten verslaan. De

Amerikanen raakten echter diep verwickeld in de Chinese interne politiek en brachten zichzelf in een lastig parket. Het voornaamste doel van de Verenigde Staten was om China als bondgenoot in de oorlog tegen Japan te houden. Vanuit Amerikaans oogpunt was het interne conflict om de macht tussen de nationalistische Kuomintang (KMT) en de Chinese Communistische Partij (CCP) een groot obstakel dat de strijd tegen Japan in de weg stond. Een tweede essentieel element in het Amerikaanse beleid in China was dan ook om een eind te maken aan het interne conflict. Men dacht deze doelstelling te verwekelijken door de bewerkstelling van een verenigd en democratisch China. Na de Tweede Wereldoorlog koos Washington voor een ambigue tussenweg: terwijl men de KMT zou assisteren om hun autoriteit over een zo'n groot mogelijk deel van China uit te breiden, zou men proberen om een burgeroorlog te vermijden door nog een keer te bemiddelen tussen beide partijen. Maar de partijen hadden niet de intentie om het conflict op vredelievende wijze op te lossen. In 1946 brak de beslissende burgeroorlog uit. Het witboek werd gepubliceerd toen de KMT op het punt van instorten stond.

The China White Paper

Het witboek documenteerde het Amerikaanse beleid in China tijdens de Tweede Wereldoorlog en de burgeroorlog tussen de KMT en de CCP. Het werd gepubliceerd in een bijzonder tumultueuze tijd. Een concurrentiestrijd tussen Republikeinen en Democraten in de regering werd verergerd door de angst voor de invloed van het Communisme in het buitenland en in Washington zelf. De problemen culmineerden in een controverse over het beleid ten aanzien van het Chinese vraagstuk. Temidden van dit tumult werd het witboek op 5 augustus 1949 gepubliceerd.

Het witboek is een van de meest waardevolle bronnen voor de analyse van het Amerikaanse beleid in China. President Truman en Secretary of State Dean Acheson (zie plaatje) verwachtten dat het document zou aantonen dat de Verenigde Staten alles had gedaan wat in haar macht lag om Chiang Kai Shek te helpen en de burgeroorlog te beëindigen: de val van de KMT was niet te wijten aan het falen van Amerikaanse hulp en beleid. Door de corruptie, incompetentie en decadentie van de KMT aan te tonen, hoopten zij de beschuldiging te voorkomen dat Amerika Chiang Kai Shek met het witboek een steek in de rug gaf.

Een storm van kritiek

Maar meteen na de publicatie van het witboek barstte in zowel Amerika als China een storm van kritiek los. Velen interpreteerden het witboek als een lafhartige poging om de blaam van het falen van de KMT op Chiang Kai Shek

te schuiven, en de Amerikaanse bemoeienis in China te legitimeren. Hiernaast waren de critici van mening dat het document door de vroegtijdige publicatie de val van de KMT zou bespoedigen. De kritiek richtte zich niet alleen op het beleid dat in het document beschreven werd, maar ook op de manier waarop het witboek dit beleid weergaf. De belangrijkste beschuldigingen aan het adres van de makers waren dat zij zich in hun verslag eenzijdig hadden opgesteld, opzettelijk documentatie hadden weggelaten en de feiten hadden verdraaid. Hiernaast verslechterde het witboek de reeds gespannen situatie in de regering en verergerde de angst voor Communistische invloeden. Degenen in de regering die tijdens de oorlog de Communisten hadden gesteund, werden ervan beschuldigd het Amerikaanse beleid in China negatief beïnvloed te hebben. Een half jaar later nam de Republikeinse Senator McCarthy het initiatief voor de beruchte jacht op de Communisten. Deze jacht had desastreuze gevolgen voor eenieder die zich met China had beziggehouden en waarvan men vermoedde dat hij of zij er communistische denkbeelden op na hield.

De officiële reactie van de KMT-top was verrassend mild en bleef bij de verklaring dat de Chinese regering niet de intentie had *'to engage in controversies over past issues'*. Terwijl de KMT zich en public nauwelijks roerde, maakten de Communisten in China dankbaar gebruik van het witboek. Onmiddellijk na de publicatie, begon de CCP met haar eerste anti-Amerikaanse massa-campagne. Een kritische Van Gulik had dit 'boemerangeffect' al voorzien...

In zijn zeer kritische commentaar op het *China White Paper*, noemt Van Gulik het de ironie van het lot dat Amerika, één van de mogendheden met de minste Oosterse ervaring, een beslissende rol in Azië heeft gespeeld. Van Gulik ziet het witboek als een poging om het Amerikaanse falen goed te praten, en doet het af als 'chronologische goochelarij'. Het document verdraaide volgens hem de feiten en verbloemde de blunders van Washington, waardoor het leek alsof het succes van de Communisten veroorzaakt was door fouten van Chiang Kai Shek (foto).

Ongewenste inmenging

Hoewel Van Gulik toegeeft dat de Generalissimo grove fouten heeft gemaakt, benadrukt hij dat de Verenigde Staten ook het één en ander valt te verwijten. Hij was van mening dat de Amerikaanse steun aan de KMT de reputatie van de Communisten alleen maar had verbeterd. De positie van de CCP ten aanzien van het Chinese volk was tijdens de oorlog namelijk aanzienlijk versterkt. Van Gulik claimt zelfs dat de Amerikanen door hun bemoeienis de grondslag hebben gelegd voor het succes van

de Communisten. Hij ondersteunt deze stelling met het argument dat de KMT wel degelijk de CCP had kunnen breken, maar dat de Verenigde Staten dit door 'ongewenste inmenging' verhinderd heeft. Amerika heeft de KMT verboden militair tegen Yenan, de provincie waar de Communisten gelegerd waren, op te treden en de Nationalisten gedwongen met de Communisten te onderhandelen.

Van Gulik neemt de argumenten waarmee de Amerikanen hun beleid in het Witboek ondersteunen absoluut niet serieus. Hij bekritiseert de redenering dat het anti-Japanse front veel schade zou hebben ondervonden door een aanval van de KMT op Yenan. In het kader van de machtsstrijd tussen de CCP en de KMT had Chiang Kai Shek zijn commandanten opgedragen om Yenan te blokkeren: 400.000 van Chiangs beste troepen waren naar Yenan gestuurd om de Communistische legers te isoleren. Van Gulik was echter niet van mening dat de oorlog tegen Japan negatief beïnvloed zou zijn door een eventuele aanval op de Communisten. Als de KMT tegen Yenan opgerukt zou zijn, zo dacht Van Gulik, had de Sovjet Unie zich er meer mee moeten bemoeien en had het de Communisten veel meer tijd en moeite gekost om hun macht uit te breiden.

Een steek in de rug

Net als vele anderen verwijt Van Gulik Washington dat de Amerikanen de KMT op een cruciaal moment in de steek heeft gelaten. Hij beschouwt het witboek als een steek in de rug van de Nationalisten, en voorspelt dat het document een boemerang-effect zou hebben. De Communisten zagen het Witboek inderdaad als een teken van zwakte. Door de KMT zo te laten vallen, leek het alsof het Westen bereid was om de CCP te erkennen en een compromis te sluiten met het 'nieuwe' China. Volgens Van Gulik dachten ook de niet-communistische diplomatieke missies in Nanking er zo over. Op dit punt krijgt niet alleen Amerika ervan langs: als ook de andere niet-communistische mogendheden zich achter de KMT hadden geschaard en hun ergernis over Chiang binnenskamers hadden gelucht, was de CCP waarschijnlijk voorzichtiger met de buitenlandse belangen omgegaan. Maar nu zouden de Communisten dankbaar gebruik maken van het Witboek in hun anti-Amerikaanse propaganda. Het witboek was een uitstekend middel om te laten zien hoe onbetrouwbaar Amerika is. Want, zo schrijft Van Gulik, 'wat hun politieke verschillen ook mogen zijn, als het om buitenlanders gaat, staan Chinezen schouder aan schouder.'

Aan de harde kritiek op het witboek voegt Van Gulik toe, dat hij niet wil impliceren dat Chiang Kai Shek de 'beledigde onschuld' is. De KMT was helemaal door corruptie ondermijnd. Tijdens de oorlog heeft Chiang de visie op de werkelijkheid en het contact met het volk en de

intellectuelen verloren. Op dit punt geeft het witboek volgens Van Gulik een getrouwe weergave van de feiten. Chiang zag het gevaar van het Communisme niet meer. Zoals eerder vermeld, was de strijd tussen de KMT en de CCP niet van ideologische aard, maar een strijd om 'de suprematie tussen twee machtsgroepen, beide op totalitaire leest geschoeid, en beide steunend op het nationale gevoel van het Chinese volk.'

© 1997 The Learning Company, Inc.

Geen uitzondering

Achteraf komen Van Guliks beschouwingen vrij onrealistisch en erg conservatief over. Zoals uit het vorige artikel blijkt, stond hij echter zeer zeker niet alleen in zijn mening en wijze van redeneren. Zijn kritiek was precies dezelfde als welke werd geventileerd door de politici, deskundigen en media in Amerika en ook in China. Zijn extreem kritische en onrealistische houding was dus geen uitzondering in die tijd: ook Van Gulik had niet altijd even goed zicht op de politiek-militaire situatie in China.

Deel 4

Kolonialisme

Anders dan dit het geval is met zijn mening over de ontwikkelingen in China en Japan, kan er wat betreft zijn mening over het lot van Nederlands-Indië geen onderscheid gemaakt worden tussen een professionele analyse van de politieke ontwikkelingen en een meer persoonlijke mening. Van Guliks officiële rapporten spreken net zo'n duidelijke taal als hijzelf: Nederlands-Indië moest terug onder Nederlands gezag. Vandaag, decennia nadat ook de laatste koloniën hun onafhankelijkheid verkregen, komt dit uitgesproken 'kolonialisme' als zeer conservatief en bekrompen over. Maar rond het midden van de twintigste eeuw was de houding van Van Gulik geen uitzondering: zijn overtuigingen waren in lijn met de opstel-

ling van de Nederlandse regering en de buitenlandse dienst.

Indië verloren, rampspoed geboren

Het verlies van Nederlands-Indië werd in Nederland als een grote schok ervaren. De frase 'Indië verloren, rampspoed geboren' werd al snel gemeengoed. Om verschillende redenen beschouwden velen Indië als een wezenlijk onderdeel van het nationale bewustzijn. Zo had de koloniale expansie een essentiële bijdrage geleverd aan de veiligheid en overlevingskansen van Nederland. Het koloniale rijk was een bron van prestige en macht. Men vreesde dat Nederland het vooral economisch niet zonder koloniën zou redden. Hiernaast voelde men zich cultureel en wetenschappelijk met Indië verbonden. Tot slot was men verontwaardigd dat de grote taak om de Indonesische bevolking tot 'wasdom' te brengen zo plotseling afgebroken werd. In Nederland was een onafhankelijk Nederlands-Indië dus absoluut onaanvaardbaar.

Zorgen

Uit zijn officiële rapporten blijkt dat ook Van Gulik zich veel zorgen maakte om het lot van Nederlands-Indië. Hij eindigt zijn rapporten vaak met een vurig pleidooi voor het herstel van het Nederlands gezag. Uit deze pleidooien spreekt een angst om het land en daarmee de invloed van Nederland in Zuidoost-Azië te verliezen. Zelfs een paar weken nadat de Ronde Tafel Akkoorden gesloten waren, pleit Van Gulik nog dat Nederland zich moet laten gelden in Indonesië. Hij waarschuwt dat de pers in Japan en China de ontwikkelingen in het land met meer aandacht volgt dan men zou veronderstellen. Van Gulik had opgemerkt dat men Nederland los van Indonesië is gaan beschouwen, en meer is gaan zien als het rijk in Europa. Dit zou de positie van Nederland en ook indirect van Indonesië zelf nadelig kunnen beïnvloeden. Van Gulik schrijft dat dit kon voorkomen worden als de Nederlanders hun *assets*, bestaande uit initiatief en handelsdurf, ten volle zouden gebruiken.

Ook de Nederlandse houding betreffende China had invloed op de positie van Indonesië. In de rapporten die Van Gulik in Chungking schreef, linkt hij de situatie in China voortdurend aan Nederlands-Indië en de positie van Nederland aldaar. Hij benadrukt dat Nederland zich geen falen kan permitteren. Hij stelt dat het onraadzaam zou zijn om de banden met de nationalistische regering, die inmiddels naar Taiwan gevlucht was, te verbreken of onder druk te zetten. In Indonesië werkten veel Chinezen, 'nijvere werkers' die volgens Van Gulik 'wars waren van communistische intriges'. Hij vreesde dat elk gebaar ten gunste van de Communisten deze groep aan het twijfelen zou brengen. Ook waarschuwt hij in het rap-

Op 27 december 1949 werd de soevereiniteitsoverdracht getekend door Koningin Wilhelmina.
(Bron: <http://www.anno.nl>)

port over de geheime Chinese verenigingen voor de invloed van een tak van de Blauwe Bond, de T'ung-meng-hui in Nederlands-Indië. Om deze reden adviseert Van Gulik Den Haag zelfs om zich te mengen in de Chinese, binnenlandse politiek. Hij stelt dat de invloed van de Blauwe Bond in de kolonie de Nederlandse regering reden geeft om strenge maatregelen te nemen tegen de 'terrorisatie van de Chinese bevolking door deze geheime organisaties'.

Trots: Nederlands-Indië als plechtanker voor het Westen

Uit anekdotes die in de biografie van Barkman en De Vries-van der Hoeven zijn opgenomen blijkt dat Van Gulik er ook in het dagelijks leven geen geheim van maakte dat hij bovendien trots was op alles wat Nederland in Oost-Azië bereikt had. Hij leek beledigd als men de term 'imperialisme' in de mond nam en was niet van mening dat de volken die onder Nederlands gezag stonden 'onderdrukt' werden. Van Gulik zag Nederlands-Indië onder Nederlands gezag als een plechtanker voor het Westen en 'alles waar de Westerse beschaving voor staat'.

Ondanks het feit dat Nederland was bezwiken onder Amerikaanse druk, had hij tijdens zijn dienstreis naar Washington in augustus 1949 steeds naar voren gebracht dat Nederlands-Indië een heel belangrijke plaats in Zuidoost-Azië in kon nemen en catastrofale veranderingen zou kunnen voorkomen of vertragen. Vol gevoel voor drama stelt hij dat de 'volgende oorlog ook een strijd tussen volkeren en rassen kan blijken'. Een Nederlands-Indië, een uitgestrekt gebied waar de bevolking alle rassen vertegenwoordigde, maar in evenwicht gehouden door een Nederlands bestuur, zou een ongeëvenaarde stabiliserende factor zijn. Als men het land aan zichzelf over zou laten, zou het een broeinest van politieke onrust worden. In Nederlands rijksverband, daaren-

tegen, zou het een 'bolwerk zijn voor Westerse belangen en idealen, en een levend bewijs voor wat Oost-Azië van het Westen leren kan'...

Liefde maakt blind

Men zegt dat liefde verblindt. Robert van Gulik zag de politieke realiteit van de veranderingen in Oost-Azië inderdaad niet altijd even scherp. Zijn veelbewogen leven stond dan ook niet in de eerste plaats in het teken van diplomatie en politiek, maar van de liefde van de Chinese cultuur. Deze liefde spreekt uit politieke rapporten Het Chinese geheime verenigingsleven, wetenschappelijk werk als *Sexual Life in Ancient China*, en natuurlijk zijn Rechter Tie serie. Met zijn liefde en interesse voor de Chinese cultuur heeft Van Gulik ertoe bijgedragen dat de Chinese *way of life* nooit helemaal verloren zal gaan. Zijn werk zal altijd behouden blijven en daarmee een deel van het oude China.

Auteur

Lisanne Boer studeerde vorig jaar af aan de Universiteit Utrecht, waar ze zich gespecialiseerd had in de Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen en Conflictstudies. Tijdens haar stage bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag werden haar een aantal onderzoeksprojecten aangeboden. Omdat ze erg geïnteresseerd is in de politiek-militaire situatie in Oost en Zuidoost-Azië, en Van Gulik haar een bijzonder interessante figuur leek, koos ze ervoor om een rapport over zijn politieke beschouwingen te schrijven. Lisanne werkt nu als onderzoeker aan een project van het Ministerie.

Bron

Dit artikel is een verkorte weergave van het rapport *Liefde maakt blind: de politieke beschouwingen van Robert H. Van Gulik* dat onlangs door het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd gepubliceerd. In *Liefde maakt blind* worden Van Guliks bespiegelingen over de politieke en militaire ontwikkelingen in het Oost-Azië van de twintigste eeuw geanalyseerd en in context geplaatst. U kunt het rapport vinden in de bibliotheken van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, en van het sinologisch instituut van de Universiteit Leiden. U kunt het rapport ook bestellen bij de Directie Documentaire Informatievoorziening (DDI), tel: 070 3486747, e-mail: ddi@minbuza.nl.

Het rapport is tevens in het Engels verschenen onder de titel *Love is Blind; political views expressed by Robert H. van Gulik*.

高羅佩